

bütün zihinsel ve bedensel, bireysel ve sosyal faaliyetlere insanı iki dünyanın saadetine ulaştırmaya elverişli olup olmadığı ölçüsüne göre değer yüklemişlerdir. Bu durum, çok farklı konulara dair kitapların başlıklarında saadet kelimesine yer verilmesinde görülmektedir. Fârâbî'nin felsefenin başlıca konularına dair *et-Tenbîh 'alâ sebîli's-sa'âde'si* (nşr. Ca'fer Âl-i Yâsîn, Beyrut 1405/1985), Ebû'l-Hasan el-Âmirî'nin felsefe ve ahlâk konularını işlediği *es-Sa'âde ve'l-is'âdî* (nşr. Ahmed A. Atıyye, Kahire 1991), Ebû Sehl el-Mesîhî'nin dinî ve felsefî konulara dair *'Unvânü's-sa'âde'si* (İÜ Ktp., AY, nr. 321), Râgîb el-İsfahânî'nin akaid, ahlâk ve tasavvuf konularındaki *Ta'şîlü'n-neş'eteyn ve tahşîlü's-sa'âdeteyn'i* (Beyrut 1988), Nâsır-ı Hüsrev'in ahlâka dair *Sa'âdetnâme'si* (Berlin 1961), Yûsuf Has Hâcib'in ahlâk ve siyasete dair *Kutadgu Biliğ* adlı eseri, Gazzâlî'nin ahlâk ve tasavvufa dair *Kimyâ-yı Sa'âdet'i* (Tahrân 1352), Alemüddin es-Sehâvî'nin Arap edebiyatıyla ilgili *Sifrü's-sa'âde ve sifrü'l-ifâde'si* (Dimaşk 1983), İbn Kayyim el-Cevziyye'nin akaid konularıyla ilgili *Miftâhu dâri's-sa'âde'si* (Beyrut 1414/1994), Firûzâbâdî'nin hadis konusundaki *Sifrü's-sa'âde'si* (Beyrut 1986), Taşköprizâde'nin ilimler ansiklopedisi *Miftâhu's-sa'âde ve mişbâhu's-siyâde'si* (nşr. Ali Dehrûc, Beyrut 1998), Ali b. Muhammed Acrî'nin itikad, ibadet ve muâmelât konularına dair *Miftâhu's-sa'âde'si* (San'a 1424/2003), saadeti ortak başlık olarak taşıyan eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "s'ad" md.; a.mlf., "Sa'âdet", *IA*, X, 1-2; *Müsened*, I, 29, 168, 327; II, 373; III, 332, 407; Eflâton, *Devlet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz), İstanbul 1985, s. 130 vd.; Aristoteles [Aristo], *'İlmü'l-ahlâk* (trc. Ahmed Lütfi es-Seyyid), Kahire 1343/1924, I, 167-170, 175-176, 202, 205, 212-213, 218; II, 351-352, 357, 359, 365; Ya'kûb b. İshak el-Kindî, *Üzûntüden Kurtulmanın Yolları: el-Hile li-def'i'l-ahzân* (nşr. ve trc. Mustafa Çağrıci), İstanbul 1998, s. 9, 16, ayrıca bk. neşredenin takdimi, s. 23-42; Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâzıla*, Kahire, ts. (Matbaatü'n-Nil), s. 19, 66-67, 74-78, 102; a.mlf., *Tahşîlü's-sa'âde* (nşr. Ca'fer Âl-i Yâsîn), Beyrut 1403/1983, s. 92-94; a.mlf., *et-Tenbîh 'alâ sebîli's-sa'âde*, Haydarâbâd 1346, s. 15-17; a.mlf., *Fuşûlü'l-medeni* (nşr. ve trc. D. M. Dunlop), Cambridge 1961, s. 78, 128, 131, 133-134, 153-154, 161, 163; a.mlf., *el-Cem' beyne re'yei'l-hakîmeyn* (nşr. Ahmed Nâci Cemâlî, *el-Mecmû'* içinde), Kahire 1325/1907, s. 35-37; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (nşr. İbnü'l-Hatîb), Kahire 1398, s. 94-102; İbn Sînâ, *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât (1)*, s. 369-370, 423-424, 427-428; a.mlf., *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejîh), Tahrân 1364 hş., s. 592, 682-690; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il* (nşr. Butrus el-Bustânî), Beyrut 1376-77/1957, I, 318-319, 331-332; III, 68-69, 185-187, 195-198, 285, 465; Gazzâlî, *İhyâ'*,

Kahire 1334, II, 25-26; III, 85, 242-245; IV, 86-91, 139, 254-255, 260-261; a.mlf., *Mizânü'l-'amel*, Kahire 1328, s. 3-4, 97, 102-113, 117-119; a.mlf., *Miškâtü'l-envâr* (nşr. Ebû'l-Alâ el-Affîf), Kahire 1976, s. 10-12; Ahmed Rızâ, *Mu'cemü metni'l-luğa*, Beyrut 1378/1959, III, 152-153; Mehmet S. Aydın, "Kur'an-ı Kerîm'e Göre Se'îd ve Şekî", *Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü Yılığ*, Erzurum 1977, s. 9-11; a.mlf., "İbn Sînâ'nın Mutluluk (es-Sa'âde) Anlayışı", *İbn Sînâ: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* (der. Aydın Sayılı), Ankara 1984, s. 433-451; I. Kant, *Pratik Akılın Eleştirisi* (trc. Ioanna Kuçuradi v.dğr.), Ankara 1980, s. 103, 134-147, 154; a.mlf., *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi* (trc. Ioanna Kuçuradi), Ankara 1982, s. 5, 69-70; Hasan Hüseyin Bircan, *İslâm Felsefesinde Mutluluk*, İstanbul 2001, tür.yer.; H. Daiber, "Sa'âda", *ELP* (Fr.), VIII, 677-680.

MUSTAFA ÇAĞRICI

SÂAT

(الساعة)

Daha çok kıyametin kopma zamanı ve kıyamet günü anlamında kullanılan bir Kur'an terimi.

Sözlükte "kısa zaman, an; gece ile gündüzün oluşturduğu yirmi dört zaman diliminden her biri" mânalarına gelen *sâat* kelimesi Kur'an-ı Kerîm'de kırk sekiz yerde geçmekte olup bunların kırkı, "kıyametin kopma zamanı, kıyamet günü" anlamını ifade eder. Özellikle Mekki sûrelerde insanın dünyadaki her davranışından sorumlu olacağı kıyamet gününe bu kelime ile vurgu yapıldığı görülür. Bunun yanında içinde bulunduğu zamanı aşmayan ve geleceğin hesabını yapamayan inkârcıların, "Kıyamet ne zaman kopacak?" şeklindeki sorularına karşılık bunun Allah'tan başka kimse tarafından bilinmeyeceği belirtilir; ancak kıyametin yakın olduğu ve ansızın vuku bulacağı bildirilir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "sâ'at" md.). Naslarda yer alan, bu olayla ilgili ve zamanlamayı andıran ifadelerin jeolojik ve kozmolojik zaman statüsüne girdiği dikkate alınırsa kıyametin kopmasının yakın olduğu şeklindeki beyanın üzerinden 1400 yılın geçmesinin bir problem teşkil etmediği anlaşılır. Râgîb el-İsfahânî "kıyamet" anlamına gelen *sâatin* muhteva açısından üçe ayrıldığını kaydeder. Birincisi bütün insanların sorguya çekilmek üzere mahşerde bir araya getirilmesi (büyük *sâat*), ikincisi bir devrin insanların ahirete intikal etmesi (orta *sâat*), üçüncüsü de bir kişinin ölmesidir (küçük *sâat*, küçük kıyamet; *el-Müfredât*, "sâ'at" md.). *Sâat* kelimesi *Kütüb-i Sitte*'de ve diğer hadis kaynaklarında benzer mânalarda çokça yer almış, onun alâ-

metlerine dair birçok rivayet nakledilmiştir (Wensinck, III, 26-29; bk. KİYAMET ALÂMETLERİ).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "sv" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "sâ'at" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, III, 26-29.

BEKİR TOPALOĞLU

SAAT

(الساعة)

Mezopotamya'da ve eski Mısır'da güneşin dünya etrafındaki bir dönüşünü (aslında dünyanın kendi etrafındaki bir dönüşünü) tamamladığı süre bir gün olarak tanımlanır ve mevsimler göz önünde bulundurulmaksızın gündüz ve gece birbirinden bağımsız biçimde on iki eşit saate bölünürdü. Herodotos Grekler'in güneş saatini ve günün on ikiye bölünmesini Bâbil'den öğrendiklerini söyler. Helenistik dönemde (m.ö. 330-30) günümüzde olduğu gibi gün yirmi dört eşit saate bölünmeye başladı. Ancak günün öğleyin zeval vakti veya gece yarısı başlatılması ile (zevâlî, alafrağa) akşam güneş batarken başlatılması (gurûbî / ezânî, alaturka) iki farklı uygulamaya yol açtı. Hicrî kamerî takvimde aylar hilâl doğarken yani güneş ufukta batarken başlar. Yeni ayla birlikte yeni bir gün başlar ve güneşin alçalarak üst kenarının ufuk çizgisine teğet hale geldiği an saatin 12.00 yahut 0.00 olduğu kabul edilir. Dolayısıyla başlayan gece geçmiş güne değil yeni güne ait sayılır. Bu sebeple hicrî takvimdeki mübarek sayılan cuma geceleri milâdî takvimin perşembe, kandiil ve bayram geceleri de yine bir gün öncenin gecesine rastlar. Güneş merkezinin tam bulunana boyalam dairesinin üzerine geldiği an öğle zamanıdır ve bu anı 12.00 kabul eden zevâlî saatlerde günün öğlede başlamasının karşılığa sebebiyet vermemesi için başlama anının on iki saat önceye, gece yarısına alınması yoluna gidilmiştir.

Türkiye'de özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren Batı ülkeleriyle kurulan ticarî, askerî ve siyasî alanlardaki yakın ilişkiler zevâlî saat uygulamasının önce devlet yönetimine, ardından toplum hayatına girmesine sebep olmuştur. Dahiliye Nezâretî'nin yayımladığı Nisan 1912 tarihli tâmirle alafrağa ve alaturka saat sistemlerinin bir arada kullanılmasının ortaya çıkardığı sorunlar dile getirildikten sonra orduda ve bütün vilâyetlerdeki resmî dairelerde alafrağa saatin kullanılması zorunlu kılınmıştır. Cumhuriyet'in ilânından son-